

Nesveti rat¹

John L. Esposito, *Nesveti rat*, preveo Mirnes Kovač (Sarajevo: Libris, 2004.)

John L. Esposito, profesor religije i međunarodnih odnosa na Georgetown univerzitetu, inače bivši franjevac, jedan je od najboljih i najobjavljivanijih stručnjaka za muslimanski svijet, koji iza sebe ima desetine djela i na stotine članaka i nastupa širom svijeta na teme o islamu, muslimanskom svijetu i odnosu vjere i politike na kraju 20. stoljeća. U dvije decenije nakon islamske revolucije u Iranu prof. Esposito se isprofilirao kao predstavnik nove islamistike na Zapadu koja je napravila odlučan raskid sa predrasudama i misijom klasičnog orijentalizma. Za bolje poznavaoce zapadne orijentalistike i islamistike Esposito bi se po svojoj erudiciji i poznavanju materije mogao u najkraćem opisati kao mladi Bernard Lewis, a po orijentaciji, odnosu spram predmeta istraživanja (tj. islamu, islamskoj civilizaciji i muslimanima) i nepristranosti kao njegova sušta suprotnost. Bernard Lewis Zapad i islam vidi u crno-bijeloj, a Esposito u kolor tehnici. Lewis je ideolog američkih neokonzervativaca, suptilni cionistički apologeta i demagog, a Esposito znanstvenik. Lewis sav terorizam svodi na muslimanski a onda ga koristi da osudi islam i muslimane, ne razumjevši ni jedno ni drugo ni treće (jer to ne želi), dok Esposito osuđuje svaki terorizam pa i muslimanski ali i razumijeva i zagovara odstranjivanje njegovih uzroka. On se ne zadovoljava ubijanjem komaraca već poziva na isušivanje močvara. Zapravo, Esposito je možda prvi zapadnjak koji je na akademsku scenu stupio upravo nakon razorne kritike što ju je pokojni Edward Said uputio klasičnim orijentalistima na čelu sa notornim B. Lewisom. Od tada pa do nedavno 'zvijezda' B. Lewisa je stalno blijedjela. Esposito i njemu slični sa svojim tezama o lažnoj 'islamskoj prijetnji' monolitnog islamskog preporoda zasjenili su Lewisa, Daniela Pipesa i njima slične sa njihovim teorijama na istu temu. A onda se desio 11. septembar 2001.

Sa posljedicama tog tragičnog dana po svjetsku politiku upoznata je većina svjetske populacije. No, taj dan je imao i svoje snažne odjeke na znanstveno razumijevanje savremenog muslimanskog svijeta. Klasični orijentalizam je oživio. Bernard Lewis iako u svojim devedesetim postao je ponovo glavna atrakcija informativnih programa o muslimanskom svijetu najvećih američkih TV kuća i za samo nekoliko godina objavio je više knjiga na osjetljive teme odnosa islama i Zapada, 'krize islama' i slično, a sve one su ubrzo postale gotovo jedine knjige o islamu koje možete nabaviti na međunarodnim aerodromima, pa čak i na onom u muslimanskoj Džakarti. Lewisov možda najgori učenik, Daniel Pipes, pokrenuo je web site *Campus Watch* (www.campus-watch.org) na koji studenti američkih univerziteta trebaju prijavljivati svoje profesore sa proislamskim i promuslimanskim stavovima. Da sve bude ozbiljno, tog savremenog jevrejskog inkvizitora predsjednik Buš imenovao je u upravni odbor uglednog državnog Američkog instituta za mir. Konačno, Martin Kramer objavljuje knjižicu *Ivory Towers on Sand: The Failure of Middle Eastern Studies in America* (Washington Institute for Near East Policy, okt. 2001, str. 137) koja praktički optužuje Esposita i njegove kolege da su svojim pisanjem² uspavali američku javnost i učinili je slijepom na nadolazeću islamsku prijetnju. Razumljivo, uslijedile su i lične prijetnje upućene Espositu i kolegama po stavu.

Djelo *Nesveti rat* (*Unholy War*, New York, Oxford University Press, mart 2002., str. 196) nastalo je u takvim okolnostima. Njegovom nastanku sigurno su kumovali komercijalni interesi autora i izdavača ali i potreba da se iznese stav o Usami bin Ladenu i El-Kaidi i izbiju karte iz ruku raznim Kramerovcima koji pokušavaju kompromitirati objektivne istraživače savremenog islama.

¹ Ova knjiga je prevedena ali do 15. januara 2005. nije bila objavljena.

² Vidi njegovu *Islamska prijetnja: mit ili stvarnost?* (Živinice: Selsebil, 2001).

Knjiga se sastoji od predgovora i četiri poglavlja od kojih je prvo kratka biografija najtraženijeg svjetskog bjegunca Usame bin Ladena i njegovog prvog saradnika dr. Ejmena ez-Zavahirija. Drugo poglavlje tretira pitanje džihada, njegove historije i različitih tumačenja do danas te zaključuje da je džihad «određujući pojam ili vjerovanje u islamu i ključni element u onome što znači biti vjernik i sljedbenik Božije volje». Treće poglavlje pruža uvid u uzroke uspona, glavne predstavnike i ideologiju savremenih muslimanskih militantnih grupa (Islamski džihad, Tekfir ve 'l-hidžra, egipatska Džema'a islamijje, alžirska GIA itd.). Ukazujući na katastrofalnu reakciju alžirskih i zapadnih vlasti na politički uspjeh alžirskog Fronta islamskog spasa (FIS-a), koji je na vlast trebao doći putem glasačkih letaka a ne metaka, autor se slaže sa jednim analitičarom u zaključku da su nakon godina građanskog rata u Alžiru «ljudska patnja, uništavanje okoline i moguća regionalna destabilizacija beskrajno veći nego što su mogle biti u bilo kojem zamišljenom scenariju koji bi uključivao da islamski režim dođe na vlast putem univerzalnog prava na izbor. Teško je osporiti da je fundamentalni izvor sukoba poricanje narodne legitimnosti. Predstavljati to kao kulturno ili ideološko, sekularno ili fundamentalističko obmanjujuće je i ide na ruku jednako i ekstremistima i antidemokratama. On što je na kocki jesu moć i interesi». Četvrto poglavlje okrenuto je budućnosti i pokušava dati odgovor na pitanje 'Kako dalje?': «Pred svima nama je izazov da ... prepoznamo zajedničke vrijednosti kao i interese i da kolektivno krenemo graditi našu zajedničku budućnost».

Kroz sva poglavlja autor pokušava još jednom ponoviti svoje osnovne teze o savremenom islamu, islamskom buđenju, odnosu islama spram demokratije i odnosima Zapada i islama: da muslimanski svijet i savremeno islamsko buđenje nisu monolitni već heterogeni; da terorista ima kako među muslimanima tako i među nemuslimanima s tom razlikom što se na islam i muslimane gleda duplim aršinima; da nisu islam i siromaštvo već neuspjela modernizacija, represija i svjetska politika velikih sila uzrok savremenog terorizma među muslimanima; da nije islam protiv demokratije već interesi vladajućih elita u muslimanskom svijetu i njihovih neokolonijalističkih saveznika u Washingtonu, Londonu, Parizu i drugdje; da nema te bombe koja može iskorijeniti terorizam u muslimanskom svijetu ako velike sile nastave voditi istu politiku prema muslimanskom svijetu, itd. Gotovo da među ovim tezama nema nijedne nove, ali dok svijet boluje od istih bolesti (politička kratkovidnost, isključivost, želja za dominacijom bez obzira na žrtve itd.) ovakvih djela trebat će više a ne manje. Ove teze i stajališta na važnosti dobijaju kad se uporede sa onim harvardskog profesora Samuela P. Huntingtona, još jednog od onih koji su došli pod uticaj B. Lewisa, koji piše: «Osnovni problem za Zapad nije islamski fundamentalizam. To je islam, drugačija civilizacija čiji ljudi su uvjereni u superiornost svoje kulture i opsjednuti inferiornošću svoje moći.»³ Nasuprot tome, Esposito tvrdi da muslimani nemaju ništa protiv zapadne moći, stila života ili bogatstva, a najmanje protiv slobode, već protiv zapadne hegemonije koja temeljne ljudske vrijednosti nastoji uskratiti muslimanima u njihovim domovinama bilo podrškom korumpiranim, kleptokratskim, diktatorskim režimima bilo direktnom intervencijom. Zapravo, centralno pitanje u muslimanskom svijetu danas nije pitanje ni vjere, ni kulture, ni političkog nasilja već prava na samoopredjeljenje, kao što smo vidjeli u prethodnom paragrafu. U tom smislu autor precizno primjećuje: «Ironično, nenasilna participacija i očigledna snaga islamista u umjerenom društvu je dovela do restriktivnijih ograničenja političke liberalizacije i demokratizacije 1990-ih.» Zato je demokratizacija izazov za islamiste, da ne ponove ružna iskustva Sudana i Afganistana, za vladajuće režime ali i za Zapad.

Kao i obično Esposito je i u ovoj knjizi sofisticiran promatrač muslimana i islama: on uvijek vidi više od jednog stajališta, više od jednog tumačenja i više od jednog trenda. On je duboko svjestan borbe za duh islama danas i on ne odbija da ga 'činjenice zbune'.

³ S. P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (New York: Simon & Schuster, 1997), 258.

On je vrlo osjetljiv na dinamične procese promjene i ne pokušava razumijevati cijeli islamski svijet čitajući djelo nekog marginalnog ekstremiste od prije trideset godina ili srednjovjekovnog muslimanskog alima. On opaža sitne ali važne razlike između većine legitimnih, iako zabranjenih, i manjine ekstremnih i militantnih islamskih organizacija te zaključuje: «Štaviše, islamska historija dokazima u izobilju potvrđuje da je umjereni islam u pravu i teologiji, kao i u praksi, na poslijetku uvijek odbacivao ili marginalizirao ekstremiste i teroriste od haridžija i haššašina (asasina) do savremenih radikalnih pokreta kao što je El-Kaida.»

Autoru bi se moglo zamjeriti tek nekoliko propusta. Naprimjer, on nije siguran da li je palestinska intifada legitimni oslobodilački pokret ili terorističko nasilje. Za Sejida Kutba kaže da je širom prihvaćen kao otac militantnog džihada ne dovodeći u pitanje dokazivost te tvrdnje. Kaže da su pripadnici Muslimanske braće osnovali islamski univerzitet u Medini što je historijski sporno. Također tvrdi da su saudijske dobrotvorne agencije odgovorne za destrukciju ili rekonstrukciju mnogih historijskih džamija, biblioteka, škola Kur'ana i grobalja u Bosni i na Kosovu jer njihova osmanska arhitektura, dekoracija slike i nadgrobni spomenici se nisu uklapali u vehabijsku anti-ikonisatičku estetiku, što je blago pretjerivanje. (Neko bi, ne daj Bože, mogao zaključiti da su sve one džamije i druge islamske vjerske objekte po Bosni srušile vehabije a ne četnici i ustaše).

Autor pred kraj pravi odličnu usporedbu između iskorjenjivanja terorizma i liječenja raka. Istina je, kaže on, da postoje vrste raka koje se daju hirurški odstraniti kao što postoje teroristi koji se daju raznim 'pametnim' i 'glupim' bombama uništiti. No postoje i vrste raka koje napadaju cijeli ljudski organizam, koje kolaju sa tečnostima koje život znače i koje se ne mogu odstranjivati već se moraju razumjeti uzroci njihova nastanka a onda ih se kombinacijom metoda liječiti. Na isti način fenomen terorizma u muslimanskom svijetu danas zahtijeva razumijevanje a onda svestran pristup u liječenju: «Anti-amerikanizam se ne održava samo slijepom mržnjom terorista već također šire zasnovanim gnjevom i frustracijom spram američke vanjske politike među mnogima u arapskim i muslimanskim društvima.... To što smo izgubljeni u litaniji slogana i laganih odgovora (na pitanje zašto nas mrže?) jeste dokaz da oni vide više nego što mi vidimo... Pokazalo se da odnos Amerike sa Izraelom ima ulogu gromobrana.»

Esposito knjigu završava važnim upozorenjem koje je možda i dospjelo do ušiju nekih političara u Briselu ali ne i onih u Washingtonu: «Rat protiv globalnog terorizma niti treba postati zeleno svjetlo za diktatorske režime u muslimanskom svijetu da dalje ograničavaju vladavinu zakona i razvoj civilnog društva ili da suzbijaju nenasilnu opoziciju, niti treba opravdavati postepenu eroziju važnih principa i vrijednosti kod kuće i vani.... Američki, kao i evropski, odgovori moraju biti srazmjerni... Neuspjeh da se to učini će jednostavno ovjekovječiti kulturu i vrijednosti diktature, sekularne i religijske, i nastaviti hraniti anti-amerikanizam....» S druge strane: «Ako zapadne sile trebaju ponovo razmotriti i preispitati svoje vanjske politike i svoju podršku autokratskim režimima, umjereni muslimani širom svijeta trebaju dosta agresivnije razmotriti prijatnu islamu od vjerskih ekstremista.» Zapravo, svijet nakon 11. septembra 2001. pun je izazova i zadataka za sve ljude dobre volje. Samo ako svi urade svoj dio zadaće svijet će imati šansu da živi u makar relativnom miru u 21. stoljeću.

Napisano znanstveno odgovorno i jednostavno ovo djelo je idealno za novinare, političare, obavještajce i studente (muslimane i nemuslimane podjednako) koji se žele na brzinu upoznati sa glavnim akterima savremenog muslimanskog buđenja, razlikama među njima i uzrocima koji su u pozadini i buđenja i tih razlika i zato ga toplo preporučujem.

mr. Ahmet Alibašić